

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

DAVUD RASİM OĞLU DAVUDOV

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA XÜSUSİ NOTARİAT
XİDMƏTİN KONSTITUSİON-HÜQUQİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İxtisas: 5607.01 – Konstitusiya hüququ; bələdiyyə hüququ

Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

BAKİ – 2017

Dissertasiya işi “Azərbaycan Hava Yolları” Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti Milli Aviasiya Akademiyasının “Hüquqşünaslıq” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

İbrahim Oruc oğlu Quliyev
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

Rəsmi opponətlər:

Aparıcı təşkilat:

Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın müdafiəsi 29/06 2017-ci il tarixdə saat “___” Bakı Dövlət Universiteti nəzdindəki FD.02.013 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1148, Bakı şəhəri, akademik Z.Xəlilov küçəsi, 23, Bakı Dövlət Universiteti, I tədris korpusu, 901 sayılı auditoriya.

Dissertasiya işi ilə Bakı Dövlət Universitetinin elmi kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat _____2017-ci il tarixdə göndərilmişdir.

FD.02.013 Dissertasiya

Şurasının elmi katibi,

hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent:

Ə.Q.MƏMMƏDOV

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Tədqiqat mövzusunun aktuallığı. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, ulu öndər H.Ə.Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi altında 1995-ci il noyabrın 12-də keçirilən referendumla müstəqil dövlətimizin ilk konstitusiyasının qəbul edilməsi respublikamızda şəxsiyyət ilə dövlət arasında qarşılıqlı münasibətlərin köklü surətdə dəyişilməsinin əsasını qoymuşdur. Konstitusiyaya əsasən insan, onun hüquq və azadlıqları ali dəyər sayılır, dövlət hər kəsin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir. Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin əsasını təşkil etdiyi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına uyğun qəbul edilmiş mülki, əmək, sahibkarlıq fəaliyyəti və s. qanunlarla ölkədə iqtisadi, mülki münasibətlərin tənzimlənməsinin yeni hüquqi əsasları yaradılmışdır. Mülki-hüquqi dövryyəni və bazar iqtisadiyyatı münasibətlərini isə notariatsız təsəvvür etmək qeyri-mümkündür.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 59-cu maddəsi azad sahibkarlıq hüququnu nəzərdə tutur. Həmin maddəyə əsasən hər kəs qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada öz imkanlarından, qabiliyyətindən və əmlakından sərbəst istifadə edərək təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə azad sahibkarlıq fəaliyyəti və ya qanunla qadağan edilməmiş digər iqtisadi fəaliyyət növü ilə məşğul ola bilər. Respublikamızda ictimai-siyasi sabitlik təmin ediləndən sonra ümummilli lider H.Ə.Əliyevin diqqət yetirdiyi ən önəmli sahələrdən biri ölkədə azad sahibkarlıq fəaliyyətinin təmin edilməsinə nail olmaq olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İ.H.Əliyev ulu öndərin bu müdrik siyasətini uğurla davam etdirdiyindən, ölkəmizdə xüsusi mülkiyyətin inkişafı və sahibkarlığın müdafiəsi sahəsində xeyli irəliləyişə nail olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsində Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin müəyyən etdiyi ümumi qaydalar təsbit olunmuş və bu sırada 5-ci bənddə məhkəmə quruluşu və hakimlərin statusu; prokurorluq; vəkillik və notariat da öz əksini tapmışdır. Beləliklə, milli konstitusiya qanunvericiliyimizin tarixində ilk dəfə olaraq məhz hazırda qüvvədə olan konstitusiyada notariata birbaşa norma həsr olunmuşdur ki, bu da dövlətin mülki-hüquqi münasibətlərin inkişafında, vətəndaşların, hüquqi şəxslərin, o cümlədən sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin hüquq və qanuni mənafələrinin təmin edilməsində bu institutun roluna mühüm diqqət yetirdiyini ifadə edir.

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 61-ci maddəsinin I hissəsinə əsasən hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım

almaq hüququ vardır. Dövlət bu subyektiv hüquqa təminat verməklə yanaşı, ona nail olunması üçün üzərinə müəyyən öhdəliklər götürür və bu məqsəd ilə vətəndaşlara hüquqi yardım göstərən təsisatlar yaradır. Belə təsisatlardan biri də notariat sayılır. Şübhəsiz, insan, onun hüquq və azadlıqları dövlətin yaratdığı müxtəlif orqanlar vasitəsi ilə müdafiə və mühafizə olunur. Hüquq müdafiə orqanları sisteminin ən yüksək pilləsində, əlbəttə ki, məhkəmələr dayanır. Lakin xeyli üstünlükləri ilə yanaşı, hüquqların məhkəmə yolu ilə müdafiəsində bəzi praktik çətinliklər də vardır. Belə ki, məhkəmə müdafiəsi prosesi qısa müddətli deyil, müəyyən formal tələblərlə, prosessual müddətlərlə bağlı olduğu üçün uzun vaxt, ixtisaslı hüquqi yardım, izafi xərc tələb edir ki, bu da onun hamı üçün əl çatan və bəzən əlverişli olmadığını şərtləndirir. Digər tərəfdən, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının məhkəmə qaydasında müdafiəsinin çoxluğu, bir tərəfdən, demokratik, dünyəvi, hüquqi dövlətin təzahürü kimi çıxış edirsə, digər tərəfdən, vətəndaş cəmiyyətinin və hüquq institutlarının lazımi səviyyədə bərqərar olmamasının nəticəsi kimi çıxış edir. İqtisadi münasibətlərdə tərəflərin, iştirakçıların hüquq bərabərliyinə təminat verilməsini nəzərdə tutan hüquqi dövlətdə məhkəmələrin bu növ mübahisələrin həlli prosesinə cəlb edilməsi əslində minimum həddə olmalıdır. Məhkəməyə müraciət son həll vasitəsi kimi istifadə olunmalıdır. Odur ki, hüquqların mübahisə yaranmamışdan əvvəl müdafiəsi, yəni preventiv müdafiə vasitələrindən istifadə daha genişləndirilməlidir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində mülki dövriyyə iştirakçılarının hüquqlarının müdafiəsində preventiv üsullardan istifadə olunması xüsusən məqsəduyğundur. Müasir dövrdə notariat təsisatı preventiv müdafiənin mükəmməl modellərindən biri sayılır. Təsadüfi deyildir ki, Avropa Parlamentinin “Avropa Birliyində notariat” adlı 18 yanvar 1994-cü il tarixli A3-0422/93 Qətnaməsində notariat mülki hüquqların və qanunla mühafizə olunan mənafeələrin məhkəmədənəkar müdafiə forması olaraq preventiv ədalət mühakiməsi institutu kimi müəyyən edilmişdir.¹

Beynəlxalq Notariat İttifaqının (BNİ) beynəlxalq notarial əməkdaşlıq komissiyası üzrə prezidenti Mişel Merlottinin notariat institutu haqqında söylədiyi aşağıdakı fikirlər olduqca diqqətəlayiqdir: “Barişdıran və mühakimə edən hakimlər ilə yanaşı, sabitliyin təmini üçün tərəflərin hüquq və vəzifələrini izah edən, onlara təmənnasız məsləhət verən, bağlanmış

¹ Резолюция Европейского парламента А3-0422/93 от 18 января 1994 г. о положении и организации нотариата в государствах-членах Сообщества / <http://base.garant.ru/70500720/>

müqavilələrin tərəflər üçün hansı hüquq və vəzifələr doğurduğunu onlara bildirən, yəni müqaviləni notariat qaydasında təsdiq etməklə tərəflərə onun düzgünlüyü haqqında məlumat verən digər funksionerlərə ehtiyac vardır. Həmin sənədləri tərtib edən bitərəflər sanki könüllü hakimlərdir. Bu insanlar notariuslar, bu institut isə notariatdır”.¹

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən 26 noyabr 1999-cu il tarixdə qəbul edilmiş «Notariat haqqında» Qanun 30 yanvar 2000-ci il tarixdən qüvvəyə minmişdir. Milli qanunvericiliyimiz tarixində ilk dəfə olaraq məhz bu qanunda xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuş və respublikamızda hüquq münasibətlərinin dövryyəsinə yeni subyekt – xüsusi notarius daxil olmuşdur. Ölkəmizdə heç bir zaman mövcud olmamış yeni bir hüquqi institutun tətbiqində, əlbəttə ki, tələsikliyə yol verilə bilməzdi. Bundan ötrü zəruri qanunvericilik bazasından əlavə, müvafiq təcrübənin öyrənilməsi və kadr hazırlığı lazım idi. Ona görə də Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən Beynəlxalq Notariat İttifaqı ilə əməkdaşlıq edilməklə xüsusi notariat sistemlərinin öyrənilməsinə, xarici ekspertlərin iştirakı ilə ölkəmizə münasib modelin müəyyən olunması və şəffaf müsabiqələr yolu ilə xüsusi notariusların seçilməsi prosesinə başlandı. 2010-cu ilin avqust ayında xüsusi notarius kimi işləmək istəyənlərə ilk şəhadətnamə verildi və bundan sonra həmin proses daha sürətlə aparılmağa başlandı. Hazırda ölkənin notariat kontorlarının 35 faizini xüsusi qaydada fəaliyyət göstərən notariat kontorları təşkil edir. Azərbaycan Respublikasının ədliyyə naziri F.Məmmədovun Azərbaycan ədliyyəsinin 97-ci ildönümü ilə bağlı “Ədliyyə” qəzetində çap olunmuş “Azərbaycan ədliyyəsi Prezident İlham Əliyevin qayğısı ilə inkişafdadır” adlı məqaləsində göstərilmişdir ki, notariat orqanlarında rəsmiləşdirilən notariat hərəkətlərinin sayı ilbəil artmış, təkcə 2015-ci ilin 9 ayı ərzində notariat orqanlarında aparılan əməliyyatların sayı 2.5 milyona çatmışdır ki, bunun da 90%-dən çoxu ölkədə geniş tətbiq olunan xüsusi notariat institutunun payına düşür.² Bu fikirlər əmlak münasibətlərinin, mülki dövryyənin iştirakçılarının hüquqlarının müdafiəsinin vasitəsi olaraq notariatın dövlətimizin hüquq mühafizə və fiskal funksiyalarının həyata keçirilməsində rolunun necə mühüm olduğunu bir daha təsdiq edir.

¹ Российско-швейцарский семинар на тему: «Нотариат. Нотариальный акт», 21-22 апреля 1997 года// Нотариус, 1997, № 3, с. 70.

² Azərbaycan ədliyyəsi Prezident İlham Əliyevin qayğısı ilə inkişafdadır / “Ədliyyə” qəzeti. № 11 (141), noyabr 2015-ci il.

Keçmiş SSRİ respublikalarından Rusiya, Latviya, Litva, Estoniya, Gürcüstan BNİ-nin üzvüdür. Bu ölkələrin təcrübəsi tezliklə əksər dövlət notariuslarının xüsusi notariuslarla əvəzlənəcəyini göstərir. Belə nəticəyə gəlməyə latın tipli notariatın dövlət notariatu ilə müqayisədə daha çox ictimai etimada malik olması da əsas verir. Lakin təəssüf ki, Azərbaycan notariatu hələ də BNİ-nin üzvü deyildir. Hesab edirik ki, milli notariatımızın latın tipli notariat ittifaqına integrasiyası istiqamətində aparılan işlərin sürəti artırılmalı və onun bərabər hüquqlu üzvü kimi fəaliyyət göstərməsinə nail olunmalıdır.

Qeyd edilənlər məcmu halında dissertasiya mövzusunun aktuallığını şərtləndirir.

Mövzunun elmi araşdırılma dərəcəsi. Hüquq elmində notariatın konstitusion-hüquqi əsaslarının tədqiqi istiqamətində müəyyən tədqiqatlar aparılmışdır. Lakin etiraf edilməlidir ki, notariat institutu əsas etibarı ilə mülki-hüquqi aspektləri üzrə öyrənilmişdir. Bu sırada, xüsusən, Q.V.Barabaşevin, V.İ.Vasilyevin, V.M.Juykovun, M.A.Krasnovun, O.Y.Kutafinin, V.A.Lebedevin, A.A.Serqeyevin, V.S.Repinin, V.V.Yarkovun, V.K.Andreyevin, İ.Q.Dudkonun, M.N.Marçenkonun, İ.Q.Çeremnixin əsərlərini qeyd etmək olar. Azərbaycan müəllifi Z.Ə.Məmmədov da 2016-cı ildə mülki hüquq ixtisası üzrə elmlər doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün “Notariat hərəkətlərinin aparılmasının təkmilləşdirilməsi problemləri” mövzusunda dissertasiya işi müdafiə etmişdir.

Lakin son illərdə keçmiş sovet məkanının bəzi ölkələrində, xüsusən, qonşu Rusiya Federasiyasında notariat institutunun konstitusiya-hüquqi xüsusiyyətlərinin araşdırılması istiqamətində elmi-tədqiqat işlərinin aparılması sürətlənmişdir. Belə ki, 1996-cı ildə T.R.Kozubun «Взаимодействие органов государственной власти и нотариата в Российской Федерации», 2000-ci ildə A.V.Dudarevanın «Нотариат: аспекты международного и национального права», 2005-ci ildə İ.N.Kaşurinanın «Нотариат в правовой системе Российской Федерации», N.İ.Kulenkonun «Конституционно-правовые основы Российского нотариата», 2007-ci ildə İ.Q.Çeremnixin «Становление независимого нотариата России как института по осуществлению правоохранительной деятельности», 2008-ci ildə A.Y.Çernikovun «Конституционно-правовые регулирование нотариата в современном России», A.M.Aznayevin «Конституционно-правовые основы деятельности нотариата в Российской Федерации», 2010-cu ildə O.V.Romanovskayanın «Конституционные основы нотариальной

деятельности в Российской Федерации» mövzularında dissertasiya işləri müdafiə olunmuşdur.

Milli hüquq ədəbiyyatımızda isə notariat institutu müəyyən qədər mülki-hüquqi müstəvidə araşdırılmış, onun əksər məsələləri, o cümlədən konstitusiya-hüquqi əsasları heç bir zaman tədqiqat obyektı olmamışdır. Bundan başqa, Azərbaycanda olduğu kimi, Rusiya Federasiyasında və digər MDB ölkələrində xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin konstitusiya-hüquqi xüsusiyyətləri dissertasiya tədqiqatlarının predmeti olmamışdır. Halbuki müasir demokratik dövlətlərdə notariat mühüm hüquq institutlarından biri sayılır və sahibkarlıq fəaliyyətinin, beynəlxalq iqtisadi, ticarət, maliyyə əlaqələrinin genişləndiyi indiki dövrdə xüsusi notariatın əhəmiyyəti xeyli dərəcədə artmışdır.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektini xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin genezisi, bu sahədə qanunvericiliyin inkişafı, xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin hüquqi əsasları, müxtəlif hüquq sisteminə daxil olan ölkələrdə onun tətbiqi xüsusiyyətləri ilə bağlı olan ictimai münasibətlər, predmetini isə xüsusi qaydada notariat fəaliyyətini tənzimləyən milli və beynəlxalq qanunvericiliyin normaları, Azərbaycan Respublikasında bu xidməti təşkil edən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının əmr və təlimatları, məhkəmə orqanlarının qərarları təşkil etmişdir.

Dissertasiya tədqiqatının məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi Azərbaycan Respublikasında və beynəlxalq təcrübədə xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin genezisinin öyrənilməsi, ölkəmizdə bu institutun hüquqi əsaslarının müəyyən edilməsi, onun tətbiqi sahəsində yaranan problemlərin ümumiləşdirilib kompleks şəkildə tədqiqı və bu növ fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi istiqamətində təkliflərin işlənilib hazırlanmasından ibarətdir.

Tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq qarşıya aşağıdakı **vəzifələr** qoyulmuşdur:

- Azərbaycan Respublikasında notariat fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericiliyin tarixi köklərinin araşdırılması;

- Azərbaycan Respublikasında sovet hakimiyyəti illərində və ondan sonrakı dövrdə xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi vəziyyətinin öyrənilməsi;

- Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin hüquqi əsaslarının tədqiq edilməsi;

- “notariat” və “notariat fəaliyyəti” anlayışlarının müqayisəli təhlili, onların məzmununun müəyyən edilməsi;

- xüsusi qaydada notariat institutunun preventiv ədalət mühakiməsi təsisatı kimi nəzərdən keçirilməsi;
- xüsusi notariusun hüquqi statusunun müəyyən edilməsi;
- Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinə nəzarətin xüsusiyyətlərinin tədqiq edilməsi;
- müxtəlif hüquq sistemlərinə daxil olan ölkələrdə xüsusi qaydada notariat institutunun tətbiqi vəziyyətinin öyrənilməsi;
- postsovet məkanı ölkələrində xüsusi notariat institutunun inkişafının əsas xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi;
- Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində əsaslandırılmış təkliflərin verilməsi.

Tədqiqatın metodoloji əsası və metodları. Tədqiqatın metodoloji əsasını dialektika təlimi, fəlsəfə, sosiologiya və hüquq nəzəriyyəsinin müddəaları, metodlarını isə tarixi yanaşma, analiz, sintez, məntiqi təhlil, hüquq normalarının təfsiri, sistemlilik, kompleks yanaşma, müqayisəli hüquqşünaslıq, ümumiləşdirmə və sair ümumnəzəri və xüsusi metodlar təşkil etmişdir.

Tədqiqatın normativ əsasını Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Konstitusiyası, konstitusiya qanunları, qüvvədən düşmüş konstitusiyaları, bəzi xarici dövlətlərin konstitusiyaları, beynəlxalq hüquqi aktlar, milli və bəzi xarici ölkələrin notariat sahəsinə dair qanunvericilik normaları təşkil etmişdir.

Tədqiqatın nəzəri əsasını ümumi hüquq nəzəriyyəsi, konstitusiya hüququ, beynəlxalq hüquq və digər hüquq sahələri üzrə görkəmli alimlərin əsərləri təşkil etmişdir. Bu sırada M.F.Məlikovanın, F.Y.Səməndərovun, İ.M.Rəhimovun, İ.O.Quliyevin, F.S.Abdullayevin, Z.A.Əsgərovun, L.H.Hüseynovun, Ş.M.Əliyevin, R.F.Məmmədovun, Ə.İ.Əliyevin, Ə.İ.Sadiqovun, O.F.Əfəndiyevin, E.Ə.Əliyevin, A.A.Məhərrəmovun, İ.Q.Çeremxının, A.Y.Çernikovun, V.V.Yarkovun, S.M.Şaxrayın, A.M.Suminin, O.V.Romanovskayanın, Q.B.Romanovskinin, V.S.Repinin, Y.A.Molçanovanın, N.İ.Kulenkonun, N.İ.Komarovun, A.F.Kvitkonun, A.M.Aznayevin və qeyrilərinin əsərləri xüsusi yer tutur.

Tədqiqatın təcrübi əsasını Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi və Ali Məhkəməsi Plenumlarının qərarları, Ali Məhkəmənin konkret mülki işlər üzrə qərarları, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin ayrı-ayrı notarial kontorlarda notariat fəaliyyətinin yoxlanılmasının nəticəsi üzrə qərarları, bəzi dövlət və qeyri hökumət təşkilatlarının notariat fəaliyyəti üzrə məlumatları təşkil etmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin konstitusion-hüquqi problemlərinin tədqiqinə həsr olunmuş ilk kompleks və monoqrafik xarakterli tədqiqat əsəri olmasında ifadə olunur. Tədqiqat zamanı Azərbaycan Respublikasında notariat fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericiliyin tarixi kökləri araşdırılmış, bu fəaliyyətin hüquqi tənzimlənməsi vəziyyəti öyrənilmiş, xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin hüquqi əsasları tədqiq edilmiş, notariat və notariat fəaliyyəti anlayışları müqayisəli təhlil edilmiş, xüsusi notariusun hüquqi statusu müəyyən edilmiş, xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinə nəzarətin xüsusiyyətləri tədqiq edilmiş, beynəlxalq təcrübədə xüsusi qaydada notariat institutunun tətbiqi vəziyyəti öyrənilmiş, postsovet məkanı ölkələrində xüsusi notariat institutunun inkişafının əsas xüsusiyyətləri müəyyən edilmiş, Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində təkliflər işlənib hazırlanmışdır.

Tədqiqatın nəticəsi olaraq **müdafiyə aşağıdakı müddəalar** çıxarılır:

1. Notariat institutunun yaranması və təkamül prosesində aşağıdakı iki əsas istiqamətin fərqləndirilməsi məqsədəuyğun sayılır: 1) notariatın mülki-iqtisadi dövriyyə iştirakçılarının hüquqlarının realizəsində iştirak etməsi; 2) notariatın ədalət mühakiməsinin obyektiv həyata keçirilməsinə kömək etməsi.

2. Notarial aktlar dövlət tərəfindən müəyyən olunmuş qaydada təsdiq edildiyindən, notariat hərəkətlərinin aparılmasına görə alınan dövlət rüsumu (haqq) və onun məbləği dövlət tərəfindən müəyyən edildiyindən, dövlət və ya özəl olmasından asılı olmayaraq bütün notariat kontorlarında vahid kargüzarlıq aparıldığından, bütün notariuslar dövlətin vahid mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən vəzifəyə təyin olunduğundan və bu fəaliyyətə dövlət nəzarəti mövcud olduğundan notariat dövlət orqanı sayılır.

3. Notariat orqanları preventiv ədalət mühakiməsi funksiyasını həyata keçirməklə dövlət, habelə bütövlükdə cəmiyyətdə hüquqpozma hallarının sayının azalmasına kömək edən şəraitin yaradılmasında iştirak edirlər. Vətəndaşların hüquqlarının realizəsi ilə yanaşı, vəzifələrinin də icra olunmasına yönələn notarial hərəkətlər ictimai həyatda mövcud olan mülki-iqtisadi xarakterli münasibətlərin düzgün və qanunauyğun surətdə hüquqi tənzimlənməsi prosesinə kömək edir.

4. “Notariat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinin 1-ci hissəsində notariata verilmiş qanunvericilik anlayışının uğurlu olmadığı müəyyən edilir. Belə ki, qanun notariatı şəxslər birliyi kimi müəyyən edir, halbuki notariat şəxs və ya şəxslər birliyi deyil, hüquqi fəaliyyəti həyata keçirən dövlət orqanıdır. “Notariat haqqında” Qanunun bir

sıra maddələrində də notariatın fəaliyyət növü olduğu təsbit olunmuşdur (qanunun 3, 4, 5, 12, 15-ci və s. maddələri). Odur ki, notariata aşağıdakı məzmununda anlayışın verilməsi təklif edilir: “Azərbaycan Respublikasında notariat dedikdə, bu Qanunla nəzərdə tutulmuş hüquqi hərəkətləri (bundan sonra - notariat hərəkətləri) aparmağa müvəkkil edilmiş orqan və vəzifəli şəxslərin sistemi başa düşülür”.

5. “Dövlət rüsumu haqqında” 4 dekabr 2001-ci il tarixli Qanunun 11-ci maddəsinə görə notariat hərəkətlərinin aparılması üzrə dövlət rüsumunun ödənilməsindən azad olma halı istisna olmaqla, hər bir notariat hərəkəti üçün müəyyən olunmuş dövlət rüsumu və həmin notariat hərəkəti ilə əlaqədar göstərilən xidmətə görə haqq ödənilmədən notariat hərəkəti aparıla bilməz. Yəni müvafiq dövlət rüsumunun və haqqın ödənilməməsi notariat hərəkətlərinin aparılmasından imtina üçün əsas sayılır. Lakin “Notariat haqqında” Qanunun 40-cı maddəsində bu hal öz əksini tapmamışdır. Odur ki, adı çəkilən qanunun 40-cı maddəsinə bu halın daxil edilməsi təklif edilir.

6. “Notariat haqqında” Qanunun 40-cı maddəsinin 5-ci bəndində “qanunun tələblərinə uyğun olmayan əqd bağlandıqda” ifadəsinin qüsurlu olduğu əsaslandırılmaqla, onun aşağıdakı ifadələr ilə əvəz edilməsi təklif edilir: “əqd qanunun tələblərinə uyğun olmadıqda”.

7. “Notariat haqqında” Azərbaycan Respublikası qanununun “Notariat hərəkətlərinin aparılması zamanı tətbiq edilən qanunvericilik” adlı 2-ci maddəsində beynəlxalq hüquq normalarının rəhbər tutulması mövqeyi öz əksini tapmamışdır. Halbuki Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının beynəlxalq aktların hüquqi qüvvəsini tənzimləyən 151-ci maddəsində Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin respublikanın hüquq sisteminə daxil olan normativ aktların ierarxiyasında yeri müəyyən edilmişdir. Bu sistemdə beynəlxalq müqavilə hüquqi qüvvəsinə görə Konstitusiyadan və referendum yolu ilə qəbul edilmiş aktlardan sonra üçüncü yerdə dayanır. Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il konstitusiyasından sonra qəbul olunmuş cari qanunların demək olar ki, hamısında qanunvericiliyin mənbələri sırasında Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr qeyd olunmuşdur və bu, düzgün təcrübədir. Odur ki, 26 noyabr 1999-cu il tarixli “Notariat haqqında” qanunun 2-ci maddəsinə “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası” sözlərindən sonra “Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri” sözlərinin əlavə edilməsi təklif edilir.

8. “Notariat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 3-cü maddəsinin 3-cü hissəsində notarius vəzifəsinə qarşı qoyulmuş məhdudiyyətlərdən biri də yaş senzidir. Lakin qanunda yaş senzinin yuxarı

həddi müəyyən edilsə də (65 yaş), aşağı həddi müəyyən edilməmişdir. Ona görə də işdə notarius vəzifəsinə yaşı 25-dən aşağı olmayan şəxslərin təyin edilməsinin məqsədəuyğun olduğu əsaslandırılır.

9. Hüquqtəbqiyyətə sahəsində iş təcrübənin olması müvafiq vəzifənin uğurla həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır. Bu səbəbdən hüquq ixtisası üzrə bir sıra vəzifələrdə bu, məcburi tələb kimi namizədlərin qarşısında qoyulmuşdur. Lakin “Notariat haqqında” Qanunda notarius vəzifəsində işləyə bilmək üçün hüquqşünas ixtisası üzrə hər hansı iş stajının tələb olunması öz əksini tapmamışdır. İşdə notarius vəzifəsində ilk dəfə işə qəbul olunmaq üçün müraciət etmiş namizədlərin qarşısına prokurorluğa ilk dəfə işə qəbul olunmaq üçün müraciət etmiş namizədlərin qarşısında qoyulmuş tələblərin irəli sürülməsi məqsədəuyğun sayılır. Odur ki, “Notariat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinə 4-cü abzasdan sonra aşağıdakı məzmununda yeni bir abzasın əlavə olunması təklif edilir:

“Bu təlimi müvəffəqiyyətlə bitirmiş namizədlər, bir qayda olaraq, bir illik iş təcrübəsi (stajorluq) keçirlər. İlk dəfə notarius vəzifəsinə qəbul edilən şəxslər üçün bir illik stajorluq müddəti müəyyən edilir. Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı (burada müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi (Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində isə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi) həyata keçirir) stajorluq müddətini azalda və ya işçini ondan tamamilə azad edə bilər. Stajorluq müddəti bitdikdən sonra işçi attestasiyadan keçirilir. Attestasiyadan müvəffəqiyyətlə keçmiş işçi notarius vəzifəsinə təyin olunur. Attestasiyadan keçməmiş işçinin stajorluq müddəti onun iş stajına hesablanır”.

10. Notarial əməliyyatların müvafiq reyestrlərdə qeydiyyatı aparılır. Qanuna görə notariat hərəkətləri dövlət notariat kontoru və ya xüsusi notarius işləyən binada (otaqda) aparılmalıdır. Xəstəlik nəticəsində, əlilliklə, sağlamlıq imkanlarının məhdudluğu ilə əlaqədar olaraq və ya Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş digər hallarda şəxsin dövlət notariat kontoruna və ya xüsusi notariusun işlədiyi binaya (otağa) gələ bilmədiyi hallarda əvvəlcədən verilmiş bildiriş üzrə dövlət rüsumu və haqq ödənildikdən və nəqliyyat vasitəsi ilə təmin edildikdən sonra notariat hərəkətləri bu binalardan (otaqlardan) kənarda da aparıla bilər. Reyestrlərdə notariat hərəkətlər ardıcılıq üzrə qeyd edildiyindən, notariat orqanına gəlmiş digər vətəndaşların əsassız vaxt itirməmələri üçün təcrübədə belə hallarda notariat hərəkətlərin aparılması iş vaxtının sonuna saxlanılır ki, bu da vətəndaşlara göstərilən notarial

xidmətin səviyyəsinə öz təsirinin göstərir. Ona görə də notariat kontorlarından kənarda aparılan notariat hərəkətlər üzrə əlavə reyestr kitabının tətbiq edilməsi məqsədəuyğun sayılır.

11. Qanunvericiliyə uyğun olaraq notarial hərəkətlərə görə bank xidmət haqqısı tətbiq edilir. Xüsusi notariuslara bankı seçmək imkanının verilməsi banklar arasında bu sahədə rəqabət mühitinin formalaşmasına kömək etməklə, xüsusi notariusun daha az xidmət haqqı tələb edən və keyfiyyətli xidmət göstərən bankla işləmək imkanını yaradacaqdır.

12. Xüsusi notariusun vergi ödəyicisi olmasına baxmayaraq sahibkar sayılmadığı və fəaliyyətinin qazanc əldə etməyə yönəlmədiyi, bu nöqtəyindən xüsusi notariusun fərdi sahibkar ilə eyniləşdirilməsinin həm formal qanunvericilik, həm də konseptual baxımdan səhv olması, habelə xüsusi notariusun vəzifəli şəxs sayılması ilə bağlı mövqelər əsaslandırılır.

13. Dövlət notariusu ilə xüsusi notarius arasında aşağıdakı fərqlərin olduğu müəyyən edilir:

1) dövlət notariusu dövlət qulluğunun xüsusi növü olan ədliyyə orqanlarının qulluqçusu sayılsa da, xüsusi notarius dövlət qulluqçusu deyil, vergi ödəyicisidir;

2) dövlət notariusu iş stajına və rütbəsinə uyğun olaraq əmək haqqı alır, xüsusi notarius isə notariat hərəkətlərinin aparılması üçün müəyyənləşdirilmiş dövlət rüsumu miqdarında aldığı haqqın hesabına gəlir əldə edir;

3) dövlət notariusu notariat hərəkətlərinin aparılmasına görə dövlət rüsumu və xidmət haqqı alır, xüsusi notarius isə notariat hərəkətlərinin aparılmasına görə dövlət notariusları tərəfindən notariat hərəkətlərinin aparılması üçün müəyyənləşdirilmiş dövlət rüsumu miqdarında haqq alır.

14. Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinə nəzarətin aşağıdakı formalarının mövcud olduğu əsaslandırılır: peşəkar nəzarət; məhkəmə nəzarəti, vergi orqanlarının nəzarəti; prokuror nəzarəti.

Tədqiqatın nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti. Təqdim edilən dissertasiya işinin nəzəri əhəmiyyəti xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin konstitusion-hüquqi əsasları, onun tarixi, müasir vəziyyəti, inkişaf meyilləri, xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin hüquqi əsasları, xüsusi notariusun hüquqi statusu, beynəlxalq təcrübədə xüsusi qaydada notariat institutunun tətbiqi vəziyyəti, postsovet məkanı ölkələrində xüsusi notariat institutunun inkişafının əsas xüsusiyyətləri haqqında elmi-nəzəri təsəvvürləri zənginləşdirməsində ifadə olunur. Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti isə əldə olunmuş elmi nəticələrin tətbiqinin Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə fayda verə biləcəyində ifadə olunur. Dissertasiyanın materialından

həmçinin ali təhsil müəssisələrinin hüquq fakültələrində konstitusiya hüququ, beynəlxalq hüquq, notariat hüququ kursu üzrə mühazirələrin oxunması, tədris vəsaitləri və elmi tədqiqatların aparılması zamanı istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticələrinin aprobasiyası. Dissertasiya Milli Aviasiya Akademiyasının “Hüquqşünaslıq” kafedrasında yerinə yetirilmiş və müzakirə olunmuşdur. İşin əsas məzmunu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən elmi əsərlərin dərcinin tövsiyyə olunduğu jurnallarda çap olunmuş, tədqiqatın əsas elmi nəticələri haqqında konfranslarda məruzə olunmuşdur.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya giriş, 8 yarımfəslili əhatə edən üç fəsil, nəticə, istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı hissələrindən ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın **giriş** hissəsində tədqiqat mövzusunun aktuallığı, mövzunun elmi işlənmə səviyyəsi, tədqiqatın obyekti və predmeti, məqsəd və vəzifələri, metodoloji əsası və metodları, nəzəri, normativ və təcrübi əsasları, elmi yeniliyi, müdafiəyə çıxarılan müddəalar təqdim olunur, işin nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti, aprobasiyası və quruluşu haqqında məlumat verilir.

Dissertasiyanın I fəslə “Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericiliyin inkişaf tarixi” adlanır və iki yarımfəsildən ibarətdir. **Birinci yarımfəsildə** Azərbaycan Respublikasında notariat fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericiliyin tarixi köklərinə nəzər yetirilir. Hesab edilir ki, notariat institutunun yaranması və inkişafı xüsusi mülkiyyət ilə bağlıdır. İlk dövrlərdə notariat hərəkətləri şifahi aparıldığından, şahid ifadələrinin rolu mühüm olmuşdur. VII əsrdən başlayaraq XIX əsrin axırlarına kimi Azərbaycanda hüququn əsas mənbəyi qismində şəriət çıxış etmişdir. Müsəlman hüququnun nəzəri əsası sayılan müqəddəs Qurani-Kərimin əl-Bəqərə (inək) surəsinin 282 və 283-cü ayələrində borc müqaviləsinin şahidlərin iştirakı ilə katib tərəfindən yazılı qaydada bağlanması nəzərdə tutulmuşdur. Ümumən, XV əsrə kimi dünyada notariatın inkişafında üç istiqaməti ayırmaq olar: 1) dövlət notariatının yaranması; 2) sərbəst notariatın yaranması; 3) kilsə notariatının yaranması. Müasir notariat institutu dövlət və hüquq sisteminin təsisatı kimi Avropada yaranmış və öz tarixi başlangıcını Qədim Roma İmperiyasından götürmüşdür. Müəllif yekun olaraq notariat institutunun yaranması və inkişafı prosesi ilə bağlı iki əsas istiqaməti ayırır: 1) notariatın mülki-iqtisadi dövriyyə iştirakçılarının

(subyektlərinin) hüquqlarının realizəsində iştirak etməsi. Bu, mülki-iqtisadi münasibətlərin iştirakçılarının əmlak və s. hüquqlarının rəsmiləşdirilməsi və təmin edilməsi prosesində ifadə olunmuşdur; 2) notariatın ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi fəaliyyətində iştirak etməsi. Bu, məhkəmə icraatının aparılması, arxivin təşkili və mühafizəsi, sübutların təqdim və təmin edilməsi prosesində ifadə olunmuşdur.

I fəslin ikinci yarım fəslə Azərbaycan Respublikasında sovet hakimiyyəti və müstəqillik illərində xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi vəziyyətinə həsr olunmuşdur. Sovet hakimiyyəti dövründə notariat fəaliyyətini tənzimləyən ilk hüquqi aktlardan biri Azərbaycan İnqilab Komitəsi tərəfindən 15 oktyabr 1920-ci ildə qəbul edilmiş, 56 maddədən ibarət «Xalq notariatı haqqında» Əsasnamə olmuşdur. Digər hüquqi akt kimi SSRİ XKS və MİK-nin 14 may 1926-cı il tarixli «Dövlət notariatının təşkilinin əsas prinsipləri haqqında» qərarı qeyd edilə bilər. 27 dekabr 1973-cü ildə isə Azərbaycan SSR-in «Dövlət notariatı haqqında» Qanunu qəbul edilmişdir. Ümumiyyətlə, sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycanda torpaq, istehsal vasitələri üzərində xüsusi mülkiyyətin ləğv edilməsi notariatın hüquqi statusunun köklü sürətdə dəyişməsinə, bu institutun rolunun və əhəmiyyətinin zəifləməsinə gətirib çıxarmışdır. Azərbaycan Respublikasında sovet hakimiyyəti illərində sosialist icimai quruluşunun, planlı dövlət təsərrüfat sisteminin nəticəsi olaraq notariata müstəqil hüquq institutu kimi deyil, mülki hüquq münasibətlərinin məhdud sayda iştirakçılarına xidmət edən yardımçı hüquqi vasitə kimi baxılmışdır.

1991-ci ildə artıq dövlət müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycan Respublikasında notariat fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi sahəsində mühüm sənədlərdən biri 30 mart 1995-ci il tarixdə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi yanında Notariat və vətəndaşlıq vəziyyəti aktları idarəsi haqqında Əsasnamə olmuşdur. 26 noyabr 1999-cu il tarixdə isə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən «Notariat haqqında» Qanun qəbul edilmiş və bu qanun 30 yanvar 2000-ci il tarixdə qüvvəyə minmişdir. Azərbaycan Respublikasının notariat qanunvericiliyi tarixində ilk dəfə olaraq məhz bu qanunda xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da milli qanunvericiliyimizin irəliyə doğru inkişafının göstəricisi sayıla bilər. 2010-cu ilin avqust ayında isə ölkəmizdə xüsusi notarius kimi işləmək istəyənlərə ilk şəhadətnamə verilmişdir.

Notariatın inkişaf tarixinin öyrənilməsi ilə həmçinin müəyyən olunmuşdur ki, bu təsisat yarandığı vaxtdan hazırkı vaxta kimi insanın bir sıra əsas hüquqlarının, xüsusən, mülkiyyət hüququnun müdafiəsində, bu

sahədə məhkəmə səhvlərinin azalmasında, mülki dövriyyənin sabitliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynamışdır. Notariatın hüquqi təbiətində dövlət, yoxsa ictimai elementlərin dominant rolda çıxış etməsindən asılı olmayaraq, o, hər bir halda dövlətin adından çıxış edir. Bu fəaliyyət zamanı əqdlərin mahiyyəti, məzmunu, şərtləri, nəticələri müraciət edən subyektlərə izah edilir, bununla da vətəndaşlara hüquqi yardım göstərilir.

Dissertasiyanın II fəslı “Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin hüquqi əsasları” adlanır və dörd yarım fəsildən ibarətdir. **Birinci yarım fəsil** “notariat təsisatı” və “notariat fəaliyyəti” terminlərinin anlayışı və məzmununun müəyyən edilməsinə həsr olunmuşdur. Burada notariat orqanlarının təşkili, yurisdiksiya fəaliyyəti, notariatın konstitusiya-hüquqi tənzimlənməsinin predmeti, insan və vətəndaşın konstitusiya hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi və realizəsinin təmin edilməsi mexanizmində notariatın məqsəd, vəzifə və funksiyaları aydınlaşdırılır. Müəllifin fikrincə, qanunda notariatın şəxslər birliyi kimi müəyyən edilməsi düzgün deyildir. Çünki notariat şəxs və ya şəxslər birliyi deyil, dövlət orqanıdır. Digər tərəfdən, notariat həm də hüquqi fəaliyyətin bir növüdür. Notariatın fəaliyyət olması “Notariat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun bir sıra normalarında da öz əksini tapmışdır (3, 4, 5, 12, 13, 15 və s. maddələrdə). Qanunun 1-ci maddəsinin 1-ci hissəsində notariata verilmiş anlayışda fəaliyyətin, yəni hüquqi hərəkətlərin öz əksini tapdığını nəzərə alaraq, notariata belə bir məzmununda anlayışın verilməsi təklif edilir: “Azərbaycan Respublikasında notariat dedikdə, bu Qanunla nəzərdə tutulmuş hüquqi hərəkətləri (bundan sonra - notariat hərəkətləri) aparmağa müvəkkil edilmiş orqan və vəzifəli şəxslərin sistemi başa düşülür”. Notariat fəaliyyətinin predmetinə aşağıdakılar daxildir: 1) rəsmi və doğru sənədlərin tərtibi üçün hüquqların, hüquqi əhəmiyyətli faktların təsdiqi; 2) digər notariat hərəkətlərinin aparılması.

Notariat hərəkətlərinin aparılmasına görə xüsusi notarius dövlət notariusundan fərqli olaraq dövlət rüsumu deyil, haqq alır. “Dövlət rüsumu haqqında” 4 dekabr 2001-ci il tarixli Qanunun 11-ci maddəsinə görə notariat hərəkətlərinin aparılması üzrə dövlət rüsumunun ödənilməsindən azad olma halı istisna olmaqla, hər bir notariat hərəkəti üçün müəyyən olunmuş dövlət rüsumu və həmin notariat hərəkəti ilə əlaqədar göstərilən xidmətə görə haqq ödənilmədən notariat hərəkəti aparıla bilməz. Beləliklə, müvafiq dövlət rüsumunun və haqqın ödənilməməsi notariat hərəkətlərinin aparılmasından imtina edilməsi üçün əsas sayılır. Lakin “Notariat haqqında” Qanunun 40-cı maddəsində bu hal öz əksini tapmamışdır. Odur ki, adı çəkilən qanunun 40-cı maddəsinə notariat hərəkətlərini aparmaqdan

imtina edilməsinin halları siyahısına 8-ci bənd kimi aşağıdakı müddəanın daxil edilməsi təklif edilir: “8) notariat hərəkətlərin aparılmasına görə müvafiq dövlət rüsumunun və haqqın ödənilməməsi”.

Notariat fəaliyyəti müvafiq qaydaları əhatə edir və bu qaydalar sistemi notariat prosesini yaradır. Notariat prosesi notariat fəaliyyətinin hüquqi forması sayılır. Notariat fəaliyyətinin nəticəsi olaraq prosessual sənədlər tərtib edilir. Notariat fəaliyyəti üzrə kargüzarlığın aparılması qaydaları respublika Ədliyyə Nazirliyinin Təlimatında müəyyən olunur. Müəllif eyni zamanda ədəbiyyatda maddi və prosessual hüquq normalarından ibarət olan notariat hüquq normalarının vahid Notariat Məcəlləsi şəklində salınmasına dair irəli sürülmüş təklif ilə razılaşıır.

II fəslin ikinci yarım fəslı “Xüsusi qaydada notariat institutu preventiv ədalət mühakiməsi təsisatı kimi” adlanır. Müasir demokratik cəmiyyətlərdə və dövlətlərdə notariat mühüm hüquq institutlarından sayılır. Notariat orqanları vəzifələrinin həyata keçirilməsi zamanı hüquqi hərəkətlərin, əməliyyatların kifayət qədər yaxşı hazırlanmasına, onların həqiqiliyinin, etibarlılığının yoxlanılması və qanuna müvafiqliyinin təmin edilməsi üzrə zəruri tədbirləri görürlər. Fəaliyyətin bu cür təşkili notarial aktların düzgün rəsmiləşdirilməsinə, tərəflərin öz hərəkətləri və onların nəticələri barəsində tam olaraq hesabat vermələrinə və üzərlərinə götürmüş olduqları öhdəlikləri könüllü surətdə yerinə yetirmələrinə imkan yaradır. Bununla da həm vətəndaşlar, həm də dövlət üçün hüquqların minimum pozulması şəraiti yaradılmış olur. Ona görə də notariat orqanları preventiv ədalət mühakiməsi təsisatı kimi nəzərdən keçirilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin 5-ci bəndində “vəkillik” və “notariat” ifadələrinin bir-birinə “və” bağlayıcısı ilə birləşdirilməsi konstitusiya qanunvericiliyinin notariatı digər hüquq institutları ilə müqayisədə vəkilliyə daha yaxın olan təsisat kimi müəyyən etdiyini təsdiq edir. Konstitusiyanın hüquqi yardımla bağlı olan normalarının da notariat fəaliyyətinə aidiyyətinin olduğu qeyd edilir. Belə ki, konstitusiyanın 61-ci maddəsinin I hissəsində qeyd edilmişdir ki, hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ vardır. Hesab edilir ki, yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ təkcə peşəkar vəkillik fəaliyyətini və ya hüquq mühafizə və ibtidai araşdırma orqanlarının fəaliyyətini deyil, həmçinin vətəndaş cəmiyyətləri institutlarını, habelə notariat fəaliyyətini əhatə edir. Belə ki, insan və vətəndaşların konstitusiya hüquqlarının təminatı, o cümlədən mülkiyyət hüququnun əldə edilməsinin və özgəninkiləşdirilməsinin təsdiqi, ailə münasibətlərinin nizama salınması, vərəsəlik hüququnun realizə olunması, etibarnamələrin, rəsmi və doğru

sənədlərin tərtibi üçün hüquqların, hüquqi əhəmiyyətli faktların təsdiqi və digər hərəkətlərin aparılması bilavasitə notariat fəaliyyətinə aiddir.

Qeyd edilənlərə əsasən müəllif belə nəticəyə gəlir ki, digər qanunvericilik sahələri kimi, notariat haqqında qanunvericiliyin də əsas mənbəyini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası təşkil edir. “Notariat haqqında” Qanunun “Notariat hərəkətlərinin aparılması zamanı tətbiq edilən qanunvericilik” adlı 2-ci maddəsinə əsasən notariat hərəkətlərinin aparılması zamanı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, bu Qanun, Azərbaycan Respublikasının digər qanunları, habelə bu Qanuna zidd olmayan müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının öz səlahiyyətləri daxilində qəbul etdikləri normativ aktlar rəhbər tutulur. Lakin qanunun qeyd edilən maddəsində bir çatışmazlıq diqqətə cəlb edir. Belə ki, həmin maddədə beynəlxalq hüquq normalarının dövlətdaxili qanunvericilik aktları üzərində primatlığı öz əksini tapmamışdır. Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il konstitusiyasından sonra qəbul olunmuş cari qanunların demək olar ki, hamısında qanunvericiliyin mənbələri sırasında Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr də qeyd olunmuşdur ki, bu da düzgün təcrübədir. Oudur ki, “Notariat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinə “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası” sözlərindən sonra “Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri” sözlərinin əlavə edilməsi məqsəduyğun sayılır.

Azərbaycan Respublikasında iki növ notariat mövcuddur: dövlət notariatı və xüsusi notariat. Milli qanunvericiliyimizdən fərqli olaraq Rusiya Federasiyasının qanunvericiliyində dövlət notariusunun səlahiyyəti xüsusi notariusun səlahiyyətindən bir qədər genişdir. Belə ki, burada xüsusi notarius dövlət notariusunun malik olduğu vərsəlik hüququ haqqında şəhadətnamələr vermək, miras əmlakın mühafizə olunması üçün tədbirlər görmək hüquqlarına malik deyildir. Müəllif bu mövqe ilə razılaşmır və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində dövlət notariusu ilə xüsusi notariusun səlahiyyətlərinin eyni səviyyədə müəyyən olunmasını daha düzgün yanaşma sayır. Beləliklə, ölkəmizdə dövlət notariusu və ya xüsusi notarius olmasından asılı olmayaraq, hər iki növ notarius notarial əməliyyatların həyata keçirilməsi zamanı bərabər hüquq və vəzifələrə malikdirlər və onlar tərəfindən rəsmiləşdirilmiş aktlar, sənədlər eyni hüquqi qüvvəyə malikdir.

II fəslin üçüncü yarım fəslə “Xüsusi notariusun hüquqi statusu” adlanır. Qanunvericiliyin müddəalarına əsasən xüsusi notarius vergi ödəyicisi olsa da, sahibkar sayılmır. Halbuki sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi və mülkiyyətin müdafiəsi sahəsində notarial xidmətlərin

rolu mühümdür. Azərbaycan Respublikasının “Notariat haqqında” Qanununun 3-cü maddəsinə əsasən notariat fəaliyyəti ilə peşəkarcasına məşğul olan şəxs notarius adlanır. Notarius vəzifəsinə qoyulan məhdudiyyətlərdən biri yaş senzidir. Notarius vəzifəsində işləyə bilmənin yuxarı yaş həddi kimi 65 yaş müəyyən edilmişdir. Hüquq ixtisası üzrə digər peşələrdə, habelə dövlət qulluqçuları üçün müəyyən edilmiş yuxarı yaş həddi kontekstindən yanaşıldıqda bu yaş həddi məqbuldur. Lakin qanunda bu vəzifədə işləyə bilmənin aşağı yaş həddi müəyyən edilməmişdir. Halbuki analoji təcrübə nəinki hüquq ixtisasından olan müəyyən vəzifələr, habelə digər kateqoriya vəzifəli şəxslər üçün də müəyyən edilmişdir. Qanunvericilikdə həmçinin notarius vəzifəsində işləyə bilmək üçün hüquqşünas ixtisası üzrə hər hansı iş stajının tələb olunması öz əksini tapmamışdır. Hesab edilir ki, prokurorluğa ilk dəfə işə qəbul olunmaq üçün namizədlərin qarşısına qoyulmuş tələblərin müəyyən düzəlişlərlə notarius vəzifəsinə ilk dəfə işə qəbul olunmaq üçün namizədlərin qarşısına qoyulması məqsədəuyğundur. Odur ki, Azərbaycan Respublikasının “Notariat haqqında” Qanununun 4-cü maddəsinə 4-cü abzasdan sonra aşağıdakı məzmununda yeni bir abzasın əlavə olunması təklif edilir: “Bu təlimi müvəffəqiyyətlə bitirmiş namizədlər, bir qayda olaraq, bir illik iş təcrübəsi (stajorluq) keçirlər. İlk dəfə notarius vəzifəsinə qəbul edilən şəxslər üçün bir illik stajorluq müddəti müəyyən edilir. Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı stajorluq müddətini azalda və ya işçini ondan tamamilə azad edə bilər. Stajorluq müddəti bitdikdən sonra işçi attestasiyadan keçirilir. Attestasiyadan müvəffəqiyyətlə keçmiş işçi notarius vəzifəsinə təyin olunur. Attestasiyadan keçməmiş işçinin stajorluq müddəti onun iş stajına hesablanır”.

İşdə həmçinin xüsusi notarius ilə dövlət notariusunun müqayisəli təhlili aparılmış və müəyyən edilmişdir ki, dövlət notariusu dövlət qulluğunun xüsusi növü sayılan ədliyyə orqanlarının qulluqçusu sayılır, xüsusi notarius isə dövlət qulluqçusu deyildir, vergi ödəyicisidir. Xüsusi notarius dövlət notariusu tərəfindən aparılan bütün notariat hərəkətləri aparmaq səlahiyyətinə malikdir. Dövlət notariusları iş stajına və rütbəsinə uyğun olaraq əmək haqqı alırlar, xüsusi notariuslar isə notariat hərəkətlərinin aparılması üçün müəyyənləşdirilmiş dövlət rüsumu miqdarında aldığı haqqın hesabına gəlir əldə edirlər. Dövlət notariusları notariat hərəkətlərinin aparılmasına görə dövlət rüsumu və xidmət haqqı alırlar. Xüsusi notariuslar isə notariat hərəkətlərinin aparılmasına görə dövlət notariusları tərəfindən notariat hərəkətlərinin aparılması üçün müəyyənləşdirilmiş dövlət rüsumu miqdarında haqq alırlar.

Hər bir notarial hərəkətə görə bank xidmət haqqısı mövcuddur. Hesab edilir ki, xüsusi notariyslara bankı seçmək imkanının verilməsi bu sahədə rəqabət mühitinin formalaşmasına kömək edəcək və xüsusi notariusun daha az xidmət haqqı tələb edən, keyfiyyətli xidmət təqdim edən bankla işləmək imkanını yaradacaq.

Notarial əməliyyatların reyestrdə qeydiyyatı aparılır. Təcrübədə müxtəlif notariat hərəkətləri üzrə ayrı-ayrı reyestr aparılır. Qanunvericiliyin tələbinə görə notariat hərəkətləri dövlət notariat kontoru, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı, Azərbaycan Respublikasının konsulluqları yerləşən və ya xüsusi notarius işləyən binada (otaqda) aparılmalıdır. Xəstəlik nəticəsində, əlilliklə, sağlamlıq imkanlarının məhdudluğu ilə əlaqədar olaraq və ya Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş digər hallarda şəxs bu yerlərə gələ bilmədiyi hallarda əvvəlcədən verilmiş bildiriş üzrə dövlət rüsumu və haqq ödənildikdən və nəqliyyat vasitəsi ilə təmin edildikdən sonra notariat hərəkətləri bu yerlərdən kənarda da aparıla bilər. Reyestrlərdə notariat hərəkətlər ardıcılıq üzrə qeyd edildiyindən, notariat orqanına gəlmiş digər vətəndaşların əsassız gözləməmələri üçün təcrübədə belə hallar üzrə notariat hərəkətlərin aparılması iş vaxtının sonuna saxlanılır ki, bu da həmin vətəndaşlara göstərilən notarial xidmətin səviyyəsinə öz təsirinin göstərir. Vəziyyətdən çıxış yolu olaraq notariat kontorlarından kənarda aparılan notariat hərəkətlər üzrə əlavə reyestr kitabının tətbiq edilməsi təklif edilir.

Qanunvericiliyə əsasən dövlət notariusu ədliyyə orqanlarının qulluqçusu sayılır. Dövlət notariusu xüsusi qaydada notariat fəaliyyətini həyata keçirmək istədikdə və onun bu arzusuna Ədliyyə Nazirliyi razılıq verdikdə, o, tutduğu vəzifədən azad edilməklə ədliyyə orqanlarında qulluq keçməsinə xitam verilir və xüsusi notarius kimi qeydiyyatı aparılır. Yəni xüsusi notarius dövlət notariusundan fərqli olaraq ədliyyə orqanlarının qulluqçusu sayılmır. Azərbaycan Respublikasında müasir dövrdə xüsusi notariusun dövlət notariusu ilə müqayisədə dövlətin nisbətən məhdud inzibati nəzarəti altında fəaliyyət göstərməsi, vətəndaşlara və hüquqi şəxslərə ödənişli əsaslarla hüquqi xidmət göstərməsi onun vətəndaş cəmiyyəti təsisatı olmasını şərtləndirir. Eyni zamanda, xüsusi notariat institutu dövlət orqanına xas olan ümumi hüquqi səlahiyyətləri birləşdirən təsisat kimi xarakterizə edilə bilər. Xüsusi notariusin notarial hərəkətlərlə bağlı hüquqi fəaliyyətinin nəticələri, qanuna uyğun həyata keçirilən notarial əməliyyatların subut əhəmiyyətinə malik olması, fəaliyyətinə Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən nəzarətin həyata keçirilməsi onun dövlət orqanına və vəzifəli şəxsə xas olan ümumi hüquqi statusunu şərtləndirir.

II fəslin sonuncu yarımfəsli “Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinə nəzarətin xüsusiyyətləri” adlanır. Latin tipli notariat sistemində notariusun hərəkətlərinə iki orqan nəzarət həyata keçirir: 1) Ədliyyə Nazirliyi; 2) Notarial Palata. Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinə nəzarətin aşağıdakı formalarını fərqləndirmək mümkündür: peşəkar nəzarət; vergi orqanlarının nəzarəti; məhkəmə nəzarəti, prokuror nəzarəti. Notarius vəzifəli şəxs olaraq Azərbaycan Respublikası CM-nin “Korrupsiya cinayətləri və qulluq mənafeyi əleyhinə olan digər cinayətlər” adlanan 33-cü fəslinə daxil olan cinayətlərin subyekti ola bilər. Notariat fəaliyyətinə məhkəmə nəzarəti iki üsulla həyata keçirilir: 1) birbaşa qaydada; 2) yanakı qaydada.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi notariat fəaliyyətinə peşəkar nəzarəti həyata keçirir. “Notariat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən hər bir notariusun fəaliyyəti iki ildə bir dəfədən az olmayaraq yoxlanılmalıdır. Notariat fəaliyyətinin yoxlanılması plan üzrə və plandan kənar aparılır. Plan üzrə yoxlama əvvəlcədən təsdiq edilən yoxlama planına uyğun aparılır. Plandan kənar yoxlama fiziki və hüquqi şəxslərin şikayətləri, kütləvi informasiya vasitələrində dərc olunmuş məlumatlar, dövlət orqanlarının müraciətləri əsasında Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi və Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində isə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ədliyyə Nazirliyi rəhbərliyinin, Notariat və VVA idarəsi rəisinin tapşırığı əsasında aparılır.

Dissertasiyanın **III fəslə – “Beynəlxalq təcrübədə xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin xüsusiyyətləri - iki yarımfəsildən ibarətdir. Birinci yarımfəsil “Müxtəlif hüquq sisteminə malik olan ayrı-ayrı dövlətlərdə xüsusi qaydada notariat institutunun tətbiqi vəziyyəti”** adlanır. Milli notariatların təşkili, onların funksiyalarının həcmi bilavasitə hüquqi sistemlərin məzmunundan asılıdır. Avropa ölkələrində notariatın inkişafı Roma hüququnun resepsiyası ilə bağlıdır. Bəzi ölkələrin qanunvericiliklərinin təhlili ilə müəyyən edilir ki, xüsusi notariusla yanaşı, dövlət notariusunun da and içməsi məqsəduyğundur. Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikasının “Notariat haqqında” Qanununun 10-1-ci maddəsində əksini tapmış notarius andının mətnində “insanların mənafeyi naminə” ifadəsinin artıq olduğu, bu ifadənin notariat fəaliyyəti prosesində çətinliklər yarada biləcəyi qeyd edilir. Notarius mübahisəni həll edən, sosial ədaləti bərpa edən orqan və ya vəzifəli şəxs deyil, onun başlıca borcu vəzifəsini qanunuyğun və qərəzsiz həyata keçirməkdən ibarətdir. Vəzifənin qanunuyğun və qərəzsiz həyata keçirilməsi ilə insanların mənafeyi naminə həyata keçirilməsi müəyyən hallarda bir-birini istisna edə bilər. Ona görə də həmin ifadənin qeyd edilən

maddənin mətnindən çıxarılması təklif edilir və 10-1-ci maddənin aşağıdakı yeni redaksiya layihəsi təqdim edilir:

“Maddə 10-1. Notariusun andı

Notarius şəhadətnamə aldıqdan sonra fəaliyyətə başlamazdan əvvəl Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada aşağıdakı məzmununda and içir:

«Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına dönmədən əməl edəcəyimə, dövlət tərəfindən mənə verilən hüquqları və üzərimə qoyulan vəzifələri vicdanla, qanunauyğun və qərəzsiz həyata keçirəcəyimə, notariat sirrini qoruyacağıma and içirəm».

Andıçmə bir dəfə olur. Andın notarius tərəfindən imzalanmış mətni onun şəxsi işində saxlanılır”.

Dünya ölkələrində fəaliyyət göstərən latın tipli milli notariat qurumlarını xarakterizə edən əsas əlamətlərə aşağıdakılar aid edilir:

- notariusun əsas funksiyası xüsusi razılaşmalara autentik xarakterin, sübutedici və icra qüvvəsinin verilməsi, ümumi mənafeyin müdafiəsi sayılır;

- notarius dövlətdən səlahiyyət alan və səlahiyyətini dövlətin adından və onun nəzarəti altında realizə edən rəsmi vəzifəli şəxs sayılır;

- notarius işini müstəqil təşkil edən, şəxsi vəsaiti hesabına zəruri əmlak əldə edən və köməkçilər işə götürən, vurmuş olduğu ziyana görə tam maddi məsuliyyət daşıyan sərbəst hüquq peşəsidir;

- notarius notarial aktların törədilməsinə görə həcmi və ödənilmə qaydası dövlət tərəfindən müəyyən olunmuş notarial tarif alır. Notarial tarif həmçinin notarial fəaliyyətin maliyyələşdirilməsinin əsas mənbəyi sayılır;

- notariuslar inzibati və nəzarət funksiyalarını həyata keçirən kollektiv orqanlarda: notarial palatalarda birləşirlər. Notariusların palataya üzv olmaları mütləqdir.

Müxtəlif ölkələrdə notariatın xüsusiyyətləri, ilk növbədə, onun dövlət, yoxsa ictimai təbiətli olması ilə müəyyən olunur. Eyni zamanda hər bir ölkədə notariatın inkişafı müvafiq dövlətin ictimai quruluşu, qanunvericiliyin, xüsusən, konstitusiya və mülki qanunvericiliklərinin inkişaf səviyyəsi ilə sıx bağlıdır.

III fəslin ikinci yarım fəslı “Postsovet məkanı ölkələrində xüsusi notariat institutunun inkişafının əsas xüsusiyyətləri” adlanır. Keçmiş SSRİ-nin, habelə Avropada sosialist sisteminin dağılması bir sıra beynəlxalq təşkilatlar, xüsusən, Avropa Şurası tərəfindən yeni yaranan dövlətlərin qanunvericilik sahəsində islahatların həyata keçirilməsi ilə bağlı əməkdaşlıq proqramlarının həyata keçirilməsi, milli qanunvericilik aktlarının Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması istiqamətində tədbirlərin

görülmesini şərtləndirmişdir. Keçmiş SSRİ-nin tərkibinə daxil olmuş respublikalar arasında notariata dair ilk qanunvericilik aktlarını Baltıqyanı dövlətlər qəbul etmişlər. Bu dövlətlərdə notariat fəaliyyəti əsas etibar ilə andlı notariuslar tərəfindən həyata keçirilir və notariat orqanları məhkəmənin nəzarəti altında fəaliyyət göstərir. Ümumən, bu ölkələrdə latın tipli notariatın formalaşdığı qeyd edilməlidir..

Ukrayna Respublikasında xüsusi notariuslar ilə yanaşı dövlət notariusları da fəaliyyət göstərir. Burada notarius dövlət qulluqçusu və vəzifəli şəxs sayılmır. Moldovada notariat fəaliyyəti Ədliyyə Nazirliyinin bilavasitə nəzarəti altındadır. Belarus Respublikası Prezidentinin 27 noyabr 2013-cü il tarixli 523 sayılı Fərmanı ilə 1 yanvar 2014-cü ildən ölkədə bütün dövlət notariat kontorları qeyri büdcə, özünü maliyyələşdirən orqana çevrilmişdir. Dövlət notariusları dövlət quluğundan azad edilmiş və hazırda Belarus Notarial Palatanın üzvləri sayılır.

Qazaxıstanda və Qırğızıstanda notariatın fəaliyyətinin təşkili demək olar ki, Rusiya Federasiyasında olduğu kimidir. Qazaxıstanda xüsusi notariusların sayı artıq 1500-i ötüb keçmişdir. Ölkənin Ədliyyə Nazirliyi perspektivdə həm vəkillik, həm də notariat fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılmasının ləğv edilməsini planlaşdırır. MDB ölkələri içərisində notariat fəaliyyəti sahəsində ən geridə qalmış respublika Tacikistan sayılır. Bu ölkədə hələ də keçmiş sovet qanunvericiliyi ruhunda olan qanun əsasında və yalnız dövlət notariatı fəaliyyət göstərir.

Notariat fəaliyyətinin müasirliyi və təkmilliyi baxımından Gürcüstan demək olar ki, bütün MDB ölkələrinə nümunə ola bilər. Burada notarius tərəfindən 30-a yaxın funksiya həyata keçirilir, 2010-cu ildən isə notariat hərəkətlərin internet vasitəsi ilə onlayn rejimində aparılmasına başlanılmışdır. 1 oktyabr 2013-cü ildən mülki mübahisələrin alternativ həlli forması kimi notarial mediasiya fəaliyyətə başlamışdır. Keçmiş SSRİ respublikalarından Gürcüstan, Latviya, Litva, Estoniya BNİ-nin üzvüdür. Bu ölkələrin təcrübəsi ilə tezliklə əksər dövlət notariuslarının öz yerini xüsusi notariuslara verəcəyi bəlli olur.

Dissertasiya işinin **nəticə** hissəsində tədqiqata yekun vurulmuş, hüquq nəzəriyyəsini yeni elmi-nəzəri müddəalar ilə zənginləşdirən müddəalar, qanunvericiliyin və hüquqtətbiqetmə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş təkliflər ümumiləşdirilmiş şəkildə ifadə olunmuşdur.

Dissertasiyanın mövzusu üzrə müəllifin aşağıdakı elmi əsərləri nəşr olunmuşdur:

1. Notariat fəaliyyətinin ümumi xarakteristikası // Milli Aviasiya Akademiyasının Elmi Məcmuələri. Bakı, 2014. Cild 16 № 1, s. 109-112.

2. Xüsusi notariat fəaliyyətinin prinsipləri // Milli Aviasiya Akademiyasının Elmi Məcmuələri. Bakı, 2014. Cild 16 № 3, s. 131-134.

3. Ulu öndər Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikasında notariat fəaliyyətinin hüquqi təminatı / Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 20 illiyinə həsr edilmiş “Hüquq elminin müasir problemləri: Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin yeni tendensiyaları” mövzusunda keçirilmiş V Respublika elmi-nəzəri konfransın materialları. Bakı, “Təknur” nəşriyyatı, 2015, s. 293-301.

4. Azərbaycan Respublikasında xüsusi qaydada notariat fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericiliyin genezisi məsələləri (sovet hakimiyyətinə qədər olan dövr) // «Qanun» elmi hüquq jurnalı. Bakı, 2015, № 3 (245), s. 62-73.

5. Некоторые вопросы применения института частного нотариата в Азербайджанской Республики // Міністерство внутрішніх справ України. Державний науково-дослідний інститут. Наука і правоохоронна. 2015, № 3, с. 245-250.

6. XIX əsrin axırları və XX əsrdə Azərbaycanda xüsusi qaydada notariat fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi // «Qanun» elmi hüquq jurnalı. Bakı, 2015, № 6 (248), s. 48-59.

7. Azərbaycan Respublikasında notariatın hüquqi statusunun bəzi məsələləri // Milli Aviasiya Akademiyasının Elmi Məcmuələri. Bakı, 2016. Cild 18 № 1, s. 85-91.

8. Notariat preventiv ədalət mühakiməsi təsisatı kimi // «Qanun» elmi hüquq jurnalı. Bakı, 2016, № 8 (262), s. 32-40.

9. Azərbaycan Respublikasında notariat institutunun hüquqi statusunun bəzi məsələləri / “Ailə-məişət zorakılığının sosial-psixoloji, cinayət-hüquqi və kriminoloji problemləri” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları (29 fevral 2016-cı il). Bakı, “Ecoprint” nəşriyyatı, 2016, s. 459-469.

РЕЗЮМЕ

Диссертационная работа представляет собой первую монографическую научно-исследовательскую работу, посвященную комплексному исследованию проблем конституционно-правовых особенностей службы частного нотариата в Азербайджанской Республике. В диссертации впервые исследованы вопросы исторических корней законодательства, регулирующего деятельность нотариата, занимающегося частной практикой, состояние и основы правового регулирования этой деятельности в действующем законодательстве Азербайджанской Республики. Проведен сравнительный анализ понятий «нотариус» и «нотариальная деятельность», определен правовой статус частного нотариуса и особенности контроля над ним и изучены вопросы применения института частного нотариуса в международном опыте.

Диссертационная работа состоит из введения, трех глав, охватывающих 8 параграфов, заключения, списка используемой литературы. В введении диссертации обосновывается актуальность темы исследования, определяется степень научной разработанности данной проблемы, объект, предмет, цель, задачи исследования, его методологические, нормативные и эмпирические основания и методы, научная новизна, положения выносимые на защиту, а также сведения о теоретической и практической значимости результатов исследования, их апробации и структура работы.

Первая глава диссертации под названием «История законодательства, регулирующего деятельность частного нотариата в Азербайджанской Республике» состоит из двух параграфов. Здесь рассматриваются исторические корни законодательства, регулирующего деятельность нотариата, в том числе правового регулирования частного нотариуса за годы советской власти и после приобретения независимости Азербайджанской Республики.

Вторая глава диссертации, которая называется «Правовые основы частной нотариальной деятельности в Азербайджанской Республике», состоит из четырех параграфов. В ней определяется содержание терминов «нотариус» и «нотариальная деятельность», рассматривается частный нотариус в качестве одного из институтов превентивного правосудия, правовой статус частного нотариуса и вопросы контроля службы частного нотариата.

Третья глава называется «Особенности осуществления частного нотариуса в международной практике» и состоит из двух параграфов.

Здесь рассматриваются состояние применения института частного нотариата в отдельных государствах, входящих в разные правовые системы, основные черты развития этого института в странах постсоветского пространства.

В заключении диссертационной работы подведены научные итоги, в обобщенном виде сформулированы предложения и рекомендации, направленные на совершенствование нотариального законодательства и практики его применения.

Теоретическое значение исследования выражается в его возможности способствовать дальнейшему развитию сознания нотариального института. Результаты диссертационного исследования могут использоваться при чтении лекций по курсу нотариального права на юридических факультетах высших учебных заведений, при проведении семинарских занятий, а также при подготовке учебных пособий, учебников и монографий. Практическая значимость исследования состоит в том, что полученные результаты и предложения могут быть полезными при совершенствовании нотариального законодательства.

SUMMARY

The presented dissertation work is the first monographic research work devoted to the complex research problems of constitutional and legal features of the services of private notaries in Azerbaijan. The thesis is the first study question the historical roots of the legislation governing notaries, engaged in private practice, the state of the legal regulation and the basis of this activity in the Azerbaijan Republic of the current legislation, a comparative analysis of the concepts of "notary" and "notarial activities", defines the legal status of private notary, and especially control over them, studied the use of private notary institute in international experience.

Dissertation work consists of the introduction, three heads covering 8 paragraphs, the conclusions, the list of used literature. Relevance of a subject of research locates in introduction of the thesis, degree of a scientific readiness of this problem in theories of criminal law, object and a subject, the purpose and research problems, its methodological, standard and empirical bases and methods, scientific novelty, provisions submitted for protection, and also data on the theoretical and practical importance of results of research, their approbation and work structure is defined.

The first chapter of the thesis entitled "The History of the legislation regulating the activities of private notaries in the Republic of Azerbaijan" consists of two sections. It addresses the historical roots of the legislation governing notaries, including legal regulation of private notary during the Soviet period and after the acquisition of independence of the Republic of Azerbaijan.

The second chapter, entitled "Legal basis of private notarial activities in the Azerbaijan Republic", consists of four sections. It is determined by the content of the terms "notary" and "notarial work" is considered private notary as one of the Institute of Preventive Justice, the legal status of private notary and questions of control over maintenance of the private notary.

The third chapter is called "Peculiarities of private notary in the international practice" and consists of two sections. Here we consider the state of the use of private notary institute in some member states of the different legal systems, the basic features of the development of this institution in the former Soviet Union countries.

In conclusion, the thesis summed up the results of the research, summarized formulated proposals and recommendations aimed at improving the notary law and its practical application.

The theoretical value of the research is reflected in its ability to contribute to the further development of the consciousness of the notarial institution. The results of the research can be used in reading lectures on notarial rights in law faculties of higher educational institutions, during the seminars, as well as in the preparation of teaching materials, textbooks and monographs. The practical significance of the study is that the results and suggestions may be useful in improving the notarial legislation.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ**

На правах рукописи

ДАВУД РАСИМ оглы ДАВУДОВ

**КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ
СЛУЖБЫ ЧАСТНОГО НОТАРИАТА В
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Специальность: 5607.01 – Конституционное право;
муниципальное право

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по праву

БАКУ - 2017